

Tyske flygtninge i Sønderborg

Ved generalforsamlingen marts 2023 holdt den lokale forfatter *Karsten Skov* et foredrag om tilblivelsen af de tre romaner, *Knacker*, *Enkeland* og *Under samme måne*.

Alle tre romaner har et lokalt, fiktivt univers, men bygger ovenpå en solid historisk fortælling og kerne.

Under samme måne bygger på en historie fortalt af to af de centrale personer i romanen til forfatteren mere end et halvt århundrede efter begivenhederne, og forfatteren har desuden samlet viden om begivenhederne og tiden i den almindelige historiske litteratur.

Historien er, at en ung pige i februar 1945 kommer med sin mor til Sønderborg som flygtning fra Østpreussen under de dramatiske begivenheder i forbindelse med de sovjetiske styrkers fremmarch.

Under flugten har de kørt, gået, sejlet og til sidst kørt i tog under udfordrende betingelser og er stærkt udmattede ved ankomsten midt i februar.

Ved ankomsten får de plads på en af byens skoler sammen med mange andre, men snart får de tilbudt bolig og ophold hos en familie i det tyske mindretal.

Den tyske besættelsesmagt havde pålagt mindretallet at hjælpe til med flygtningene, og på den måde kommer den unge pige i kontakt med en ung mand fra mindretallet, og de gennemlever så et forår og en sommer, hvor de tilbringer så megen tid sammen som muligt.

*Tyske flygtninge venter ved Sønderborg banegård
Billede fra Museum Sønderjyllands
Mediearkiv. Fotograf Robert Buchard*

Men først på efteråret er det slut, da den unge pige og hendes mor flyttes til Oksbøl, hvor en meget stor lejr er under opbygning.

Her kommer de så til at tilbringe resten af deres flygtningetid i Danmark i en kæmpelejr/by med boliger, skoler, forretninger, et teater og andre fritidsmuligheder og en kirke. Men lejren er lukket, og der er forbud mod kontakt mellem flygtningene og den danske befolkning. Og de to unge mister kontakten.

Mønstret i romanen følger hermed den almindelige historie for de tyske flygtninge i Danmark i tiden omkring afslutningen på anden verdenskrig og besættelsestidens ophør.

Til belysning heraf bruger jeg Sønderborg som eksempel.

De første tyske flygtninge kom til Sønderborg midt i februar, formentlig d. 14. februar 1945. De kom med tog. Det drejede sig om 1.000 personer, mest kvinder og børn og ældre mænd. De havde været længe undervejs fra Østpreussen med mange forhindringer på grund af krigshandlingerne i forbindelse med den sovjetiske offensiv. Så flygtningene var både udmattede af rejsens strabadser og de mange dramatiske og kaotiske situationer undervejs.

Der kom flere med tog, men i løbet af marts måned gik togtrafikken i det nordlige Tyskland i stå. Herefter var der kun mulighed for at komme væk med skib og lange strækninger til fods mellem mulig-

*Tyske flygtninge på havnen ved Solo
Billede fra Lokalhistorisk Arkiv
Sønderborg*

*Skibe med tyske flygtninge i
Sønderborg Havn*

*Billede fra Museum Sønderjyllands
Mediearkiv. Fotograf Robert Buchard*

hederne for at finde et skib. Den tyske marineledelse havde beordret skibenes mandskab til at hjælpe flygtningene med transporten, men en egentlig organisering fandt ikke sted på grund af de kaotiske forhold henimod krigens afslutning.

De tidligst ankomne flygtninge blev for hovedpartens vedkommende privat indkvarterede, men efterhånden som der kom flere, blev de tyske myndigheder nødt til at oprette foreløbige lejre.

Ved den tyske besættelses ophør var der i Sønderborg Luftværnskreds 6.754 flygtninge. Af disse var de 4.254 indkvarteret i lejre i Sønderborg by, inklusiv skibe i havnen; 800 var indkvarteret rundt om på Als, enten privat eller i lejre, og 1.700 var privat indkvarteret i Sundeved.

4. maj 1945 lå der desuden i havnen skibe med endnu 8.000 flygtninge. Disse skibe fik ikke lov til at lægge til og måtte sejle videre til nordtyske havne.

Hvad var det så for bygninger der havde været inddraget til foreløbige lejre både før og efter besættelsen.

Det kan følgende lille oversigt, der tager udgangspunkt i situationen ved flygtningeadministrationens overgang til Danmark, belyse:

Bygning	Brugt i perioden	Antal m ²	Højeste antal personer
Ahlmann Skolen	Maj-august 1945	1.942	780
Askovhus Hertug Hans Vej	Maj 1945-februar 1946	1.025	140 → fra august 1945 lazarret (128 sengepladser)
Frimurerlogen Herman Bangs Gade 5	Maj 1945-januar 1946	350	130
Haus Adalbert Helgolandsgade	Maj 1945-juni 1947	372	250
Hertug Frederik Skole Kirke Allé	Maj 1945-februar 1946	746	372 + skole
Hotel Alhambra	Maj 1945	400	?
Hotel Strand	Maj 1945-april 1946	?	220
Håndværkerskolen Søndre Landevej	Maj – december 1945	1.240	550
Jugendheim Ringriervej/Ahlmannsvej	Juni-juli 1945	130	52
KFUM Løkken 12	Maj- december 1945	372	150
Ringrider-, ridehal	Maj-juni 1945	?	240
Sct. Jørgensskolen	Maj-august 1945	833	314
Statsskolen	Maj-oktober 1945	1.783	712

Denne oversigt fortæller kun om bygningernes brug fra maj 1945.

En nærmere gennemgang af bygningerne kan vise noget om brugen før besættelsens ophør. Hvis vi tager Ahlmann Skolen som eksempel:

Skolen havde under besættelsen været lukket i kortere perioder på grund af brændselsmangel. I januar 1945 rykkede også Statsskolen ind i Ahlmann Skolens bygninger, så der blev trangt. I februar måtte skolen lukke på grund af mangel på brændsel og senere rykkede Ahlmann Skolens elever og lærere sammen med Statsskolens elever og lærere ned på Sct. Jørgensskolen, hvor der så var samlet tre skolers elever og lærere. Herefter blev Ahlmann Skolen brugt som flygtningecenter.

De andre bygninger var i samme omfang blevet brugt til krigsformål og det, sammen med flygtningecentrenes nærhed til byen, skabte en vis uro. Flygtningene opførte sig ikke altid som "gæster", og det skabte en vis debat. Da de kvindelige tyske flygtninge begyndte at solbade på Statsskolens græsplæne, blev man eksempelvis nødt til at forbyde det.

Man skal tænke på, at Sønderborg ikke var nogen stor by. I 1940 var byens indbyggertal 13.602 over for flygtningenes antal maj 1945 på 4.254.

Som andre steder i landet satsede man derfor på at danne større lejre uden for byerne. I Sønderborg blev det Hørup Klint, hvor tyskerne både i første verdenskrig og anden verdenskrig havde lagt militære anlæg, som nu blev udbygget og indrettet til en flygtningelejr med en forventet kapacitet på 2.000 personer. Samtidigt kunne lejren indhegnes, sådan at man forhindrede, at flygtningene havde kontakt med den danske befolkning. Lejren var også bevogtet.

Den forventede kapacitet blev dog aldrig nået. På grund af forskellige problemer med lejren, især kloakproblemer, tog det tid at udbygge lejren og først i 1946 nåede man op på det højeste antal, 1.357 personer.

Denne model brugte man også på den egn i Midtjylland, hvor jeg er vokset op. Her anlagde man tre lejre på et areal på Karup Flyveplads, som var blevet bygget af tyskerne under besættelsen.

De tre lejre Gedhus, Grove og Pilhus rummede tilsammen i starten af 1946 20.000 flygtninge og var indrettet som selvstændige byer. Selv om lejrene lå forholdsvis langt fra anden bebyggelse var de indhegnede og bevogtede.

Og modellen nåede så et højdepunkt med Oksbøllejren, som blev den største opsamlingslejr i Jylland og nåede op på et indbyggertal på 36.000.

Knud Erik Sørensen, formand

Litteratur

Karsten Skov: *Under samme måne* (Forlaget Hovedland 2020).

Leif Hansen Nielsen: *Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-1948* (Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 108, Aabenraa 2013).

Claus Bjørton: *Ahlmann Skolen på toppen* (Sønderborg 2007).

*Historiske billeder fra
Oksbøl-lejren*